

Koldingbogen

ÅRSTAL:	2005
FORFATTER:	Gunnar Storm Thomsen
TITEL:	Da typograferne byggede hus i Kolding.
KORT RESUME:	Bygning af en stiftelse til ældre medlemmer og deres efterlavede ægtefæller i 1930erne.

DA TYPOGRAFERNE BYGGEDE HUS I KOLDING

AF GUNNAR STORM THOMSEN

Når typograferne i Kolding holdt møder op igennem 1920'erne, var det ikke altid kun de faglige forhold, der blev diskuteret. Også boligsituationen blev drøftet. Der var bolignød i Kolding. Godt nok havde kommunen bebygget arealer på Stejlbjerg og ved Gøhlmansvej, men det slog ikke til. Typograferne havde ikke megen tillid til de private boligbyggere, "for de var jo kun ude på at få så høj en husleje som muligt".

Da borgmesterposten i 1925 gled fra socialdemokraternes Hans Soll og over til den konservative Th. Fischer-Nielsen, var der ikke blandt typograferne den store tro på bedring af beskæftigelses- og boligsituationen i byen. Derfor blev der ved flere typograf-generalforsamlinger slået til lyd for, at så måtte man selv opkøbe jord og lade boliger opføre til de ældre medlemmers gavn. Men man kunne ikke enes om en økonomisk model.

Indlemmelsen i 1930 med store dele af omegnssognene betød, at der ikke mere var skattely for borgere i de tidligere sogneområder, og derfor steg presset på boliger i Koldings bymidte.

Byen var vokset fra 16.241 indbyggere til næsten 23.000. Og der var stadig borgerligt flertal i byrådets 21 pladser. Borgmesterposten havde den konservative sagfører Valdemar Juhl. Det gav ikke typograferne mere tro på bedre tider for arbejdernes muligheder for billige boliger.

Søndag den 12. juli 1931 vedtog man på typografernes generalforsamling at nedsætte et udvalg, der skulle se på mulighederne for at bygge en stiftelse til ældre medlemmer og deres efterladte ægtefæller.

Den 26. september samme år indkaldtes til stiftende generalforsamling på beværtningen Aagaarden i Søndergade. Der var enighed om at stifte foreningen "Typografernes Stiftelse i Kolding". Som formand valgtes typografernes formand Carl Knudsen, der var faktor hos Sjodt og Weiss bogtrykkeri i Jernbanegade. Han havde gennem mange år været fortaler for en stiftelse. Formålet var at tilgodese ældre medlemmer ved typograffaget og deres efterladte med en bolig til en rimelig lejepris.

Det ugentlige foreningskontingent blev fastsat til 20 øre for heltbetalende medlemmer og 10 øre for halvtbetalende medlemmer. Desuden blev vedtaget, at der fra lokalafdelingen årligt skulle ydes et tilskud til Stiftelsen på op til 300 kroner. Man sluttede med et begejstret leveråb for Typografernes Stiftelse i Kolding.

Regnskabet efter første år viste, at der var indkommet næsten 190 kroner. Man havde også været på udkik efter egnede grunde til et byggeri, men der var ikke enighed om grundens størrelse og byggeriets omfang.

Til byrådsvalget i 1933 blev der blandt fagforeningerne taget initiativ til at opstille

en alternativ socialdemokratisk liste på grund af utilfredshed med opstillingsformen for partiets kandidater, men det blev frafaldet inden valget. Trods en kraftig valgagitation kom splittelsen i Socialdemokratiet til at indvirke på valgresultatet, og der blev igen et borgerligt flertal, dog kun med en stemmes overvægt. Valdemar Juhl var fortsat borgmester, men med en mere samarbejdsvenlig politik. Den på tinge vedtagne socialreform havde givet betydelige forbedringer for især arbejdsløse, idet der var retskrav på udbetaling af socialhjælp, og man mistede ikke længere sine borgerlige rettigheder som f.eks. stemmeret til byrådsvalg.

På generalforsamling i Typografernes Stiftelse var der enighed om fortsat at skaffe økonomisk grundlag for opførelse af en ejendom. I 1934 havde man 92 medlemmer og en kassebeholdning på næsten 3.500 kroner. Den tiltagende arbejdsløshed ramte også typograffaget hvilket betød færre kontingentindtægter fra ledige medlemmer.

Fra 1936 blev der ydet et årligt tilskud på kr. 10,40 fra bogtrykker Ludvig Fuglsang, Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, og efterfølgende gav også bogtrykker Halvorsen, Herholdts Bogtrykkeri i Låsbygade årligt tilskud. De kunne som arbejdsgivere tilslutte sig Stiftelsens gode formål.

Da foreningens formue i 1941 var kommet op over 10.000 kroner, vedtoges det på generalforsamlingen at anmode Kolding Kommune om at stille en grund til rådighed for byggeri. Kommunen meddelte, at man kunne tilbyde en grund på 1500 m² til en pris af 2.000 kr. Typograferne fandt dog ikke grunden egnet, og det blev besluttet at annoncere i Kolding Folkeblad og i Kolding Social-

Demokrat efter en grund. Annonceudgifterne beløb sig til hhv. kr. 7,35 og kr. 7,50. Det skulle vise sig at være spildte penge for ingen af de 20 indkomne tilbud faldt i typografernes smag.

Formanden Carl Knudsen, der boede på Ejlersvej 3 ved Slotssøen, havde erfaret, at en grund i Søgade ned mod søen muligvis kunne købes. Den tilhørte arvingerne efter skomagemester Andreas Kyster, og var gennem mange år anvendt af familien som nyttehave og udflugtsmål fra den private adresse i Adelgade. De tilbageværende af Kysterfamilien i Kolding, skomager Henri Kyster, legetøjshandler Agnes Kyster, guldsmed Holger Kyster og Dagmar Kyster ønskede ikke at anvende grunden i Søgade mere.

Typograferne fandt dog grunden på næsten 1.900 m² for stor, og efter forhandling blev en opdeling vedtaget. Landinspektør Elling foretog en udmåling i to parceller på hhv. 1.096 m² og 783 m². Typograferne vedtog på en ekstra generalforsamling 27. april 1941 at købe grunden Søgade 14 på 1.096 m² for kr. 8.346. Det besluttedes samtidig, grun-

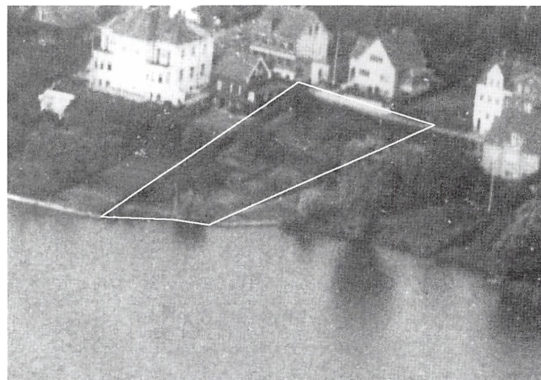

Foto fra 1948 med den købte grund markeret.

det krigen, låneforhold og materialemangel, at der ikke skulle igangsættes byggeri.

Grunden blev overtaget 1. maj 1941. De "røde" typografer var nu blevet naboer til en af byens konservative spidser, Konsul Chr. Eff, der med familie boede i den store hvide villa med skel op til typografernes nyerhvervede areal.

Bestyrelsen besluttede at opdele grunden i ni haveparceller, som blev stillet til rådighed for medlemmerne til dyrkning af afgrøder eller til prydhave. Prisen blev sat til 20 kr. pr. parcel om året. Et på grunden værende lysthus blev malet og taget tjæret. Der blev endvidere i nogen år betalt 80 kr. årligt til Kysterfamilien for haveleje af nabogrunden Søgade 16. I 1946 blev et køb af denne grund tilbudt, men typografernes takkede nej. Grunden blev senere solgt til redaktør Behrens fra Kolding Folkeblad, der bebyggede den med en villa i 1965. Og så havde typograferne også til den side en af de borgerlige spidser i Kolding.

I 1949 må der for en udgift af 3.217 kr. opføres et bolværk mod søen.

Efter besigtigelsesture til Vejle og Odense for at se boligbyggeri med statsstøtte besluttedes det, at lade arkitekt Hans Chr. Rasmussen, Rendebanen 18, udarbejde skitseforslag til en bygning med otte boliger i to etager til en anslået pris på kr. 180.000. Forslaget blev ikke anvendt, og arkitekten modtog 800 kr. for sit arbejde.

På grund af foreningens gode økonomi besluttedes det fra 1950 at udbetale husleje-hjælp til ældre medlemmer med 450 kr. årligt, dog kun med det fulde beløb, hvis det ikke havde til følge, at der blev reduceret i de offentlige tilskud til boligudgifter.

I 1951 ønskede Carl Knudsen at afgå som formand grundet svigtende helbred. Som ny formand valgtes typograf N. Chr. Andersen. Han var særdeles bekendt med det kommunale system som socialdemokratisk byråds-medlem fra 1943-50.

Nu skulle byggeplanerne realiseres. I 1952 udarbejdede arkitekterne Anton Holm og Alfred Andersen, Jernbanegade 26, forslag til en toetagers ejendom med kælder og indeholdende syv lejligheder og fællesrum til ophold og vaskeri. Den 27. oktober 1952 blev der holdt licitation på Grand Hotel i Jernbanegade. De indkomne tilbud på håndværkerudgifterne beløb sig til kr. 202.300. Den til Boligministeriet indsendte ansøgning om statstilskud på anlægsarbejdet kom retur med besked om at reducere omkostningerne til kr. 165.000 for at opnå en godkendelse. De indkomne håndværkertilbud måtte derfor beskæres. Arkitekterne udarbejdede i foråret 1953 forslag til besparelser sammen med sagfører Hans Pedersen. Det lykkedes efterfølgende at få nedbragt udgifterne ved brug af andre materialer end først tiltænkt, og et haveanlæg tegnet af Marie Olsen, Brændkjærhøj, datter af Geografisk Haves skaber Aksel Olsen, blev ikke gennemført. Dog måtte murer-, tømrer- og snedkerarbejdet i offentlig licitation, før priserne kunne nedsættes. Kolding Tømrermesterforening protesterede mod tilbudsgivningen for det accepterede snedkerarbejde, og så måtte man igennem en sag, hvor et uvildigt beregningsudvalg bedømte pristilbuddet. Det betød en udsættelse af byggeriets start, og det protesterede bestyrelsen kraftigt imod. Sagen gik Tømrermesterforeningen imod, da udvalget kunne anerkende snedkerarbej-

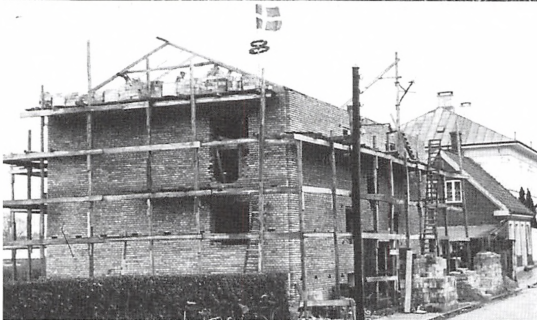
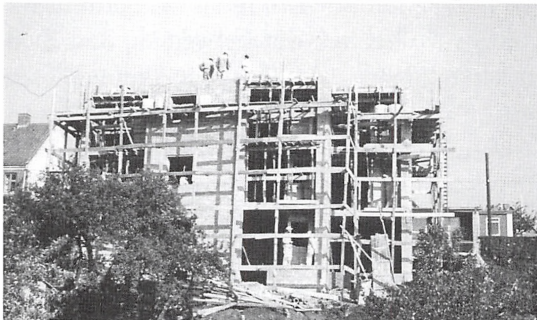
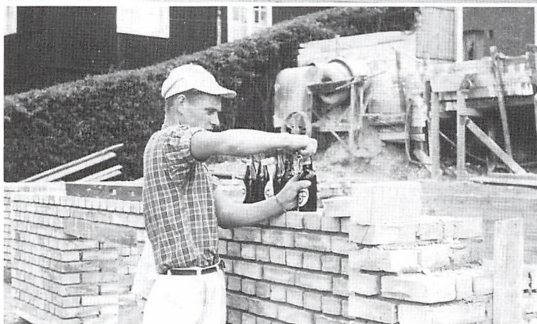
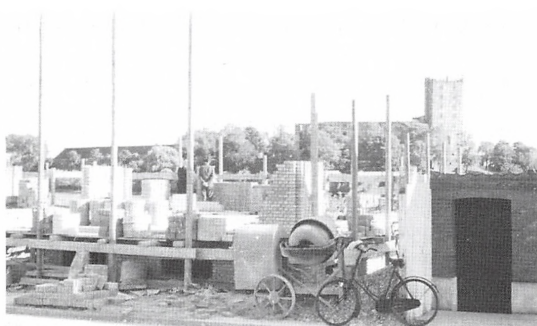
dets pris. Dermed kunne en samlet byggepris fastsættes til kr. 167.345.

Man afventede imidlertid Boligministeriets tilsagn til byggeriet. Formanden N. Chr. Andersen og arkitekt Anton Holm måtte en tur til hovedstaden for at mødes med ministeriets folk og overbevise dem om prisen for byggeriet. Med sig havde de også anbefaling fra bystyret om behovet for byggeriets gennemførelse, hvor især en anbefaling fra den konservative borgmester Peter Beirholm væggede til fordel for typografernes byggeplaner. En anbefaling, som borgmesteren senere ved et møde i ministeriet fulgte op.

Den 25. august 1953 meddeltes byggetilladelse fra kommunens tekniske forvaltning, og bestyrelsen fik på generalforsamlingen i januar 1954 godkendelse til at hjemtage de mest gavnlige lån. I marts måned modtog man ministeriets godkendelse, og første spadestik foretoges 6. april 1954.

Det var gode, lokale håndværkere, der skulle opføre bygningen. Murermester Mikkelson fik murerarbejdet. Tømrerarbejdet tog Hustømmerne sig af, mens Jens Gilling stod for snedkerarbejdet. Robert Steinfath havde sanitets- og blikkenslagerarbejdet, og P. W. Christiansen satte strøm til. Max Zeller stod for varmeanlægget. Malerarbejdet tog Malernes Andelsselskab sig af, og Ladegaard-Andersen satte glas i vinduerne. Byggeriet forløb planmæssigt med rejsegilde, inden vinteren satte ind.

Byggeriet blev afsluttet i maj 1955, og indflytning kunne finde planmæssigt sted 1. juni i de syv toværelses lejligheder på hver 50 m². Efter ansøgning tildeltes tre lejligheder til ældre medlemmer, mens kommunen indsatte fire ægtepar i de øvrige lejligheder.

Fire stadier i byggeriet. På billede nr. 2 ses murerlærling Egon Harders.

Søndag den 23. maj 1955 var der åbent hus for medlemmerne, der kunne bese ejendommen. Først efterfølgende blev haveanlægget færdiggjort af anlægsgartner Frits Schramm for en pris af kr. 6.186 og sammen med fire havebænke til i alt 500 kr. Så kunne beboerne glæde sig over en flot have direkte ned til Slotssøen.

På en ekstraordinær generalforsamling 22. juli 1956 på Rosenbergs Hotel godkendtes vedtægter gældende for ejendommen Typografernes Stiftelse. Ved samme lejlighed besluttedes at indkøbe et rundt bord og otte stole hos møbelfirmaet A. L. Johansen som møblement i den fælles havestue. Anledningen var foreningens 25 års jubilæum i september måned. Revisionsfirmaet E. Frandsen, Hollændervej 4, blev valgt som ejendommens revisor.

Foreningens første formand Carl Knudsen døde i 1962, men havde den glæde at se sit initiativ for ejendommens opførelse blive til virkelighed.

Siden indvielsen har Typografernes Stiftelse med vekslende bestyrelsessammensætning bestående af typografer forvaltet ejendommen efter bedste formåen og under hensyntagen til huslejens størrelse. På generalforsamlingen i 1965 afgik Niels Chr. Andersen, og formandsposten blev overtaget af Otto Schrøder. Kort efter sin fratræden døde Niels Chr. Andersen.

Man ydede fra kontingentkassen og fra lokalafdelingen for typograferne et betydeligt beløb til ejendommens og havens vedligeholdelse og kunne desuden også fortsat give huslejetilskud til 18 af foreningens ældre medlemmer for kr. 9.850. 198 medlemmer bidrog årligt med en kontingentindtægt

Typografernes Stiftelse set fra haven ca. 1970.

på kr. 6.900, og med indvundne renter var der en kassebeholdning på kr. 37.200. Ejendommen fik i 1965 både indlagt fjernvarme og etableret fællesantenneanlæg.

I 1973 blev Arne E. Foged formand efter Otto Schrøder, og i al beskedenhed kom denne histories forfatter ind i bestyrelsen (og er der endnu). Der besluttedes på dette tidspunkt et stort isoleringsarbejde for at nedbringe varmeregningerne i forhold til de dyre oliepriser.

I 1976 godkendtes det, at typografernes lokalafdeling fik afdelingskontor i ejendommens hidtidige cykelkælder. Fagforeningen havde indtil da været lejere hos Snedker-Tømrernes fagforening på Stigårdsvej. En lejeindtægt ville gavne husets økonomi. Fagforeningen bekostede ombygning og indretning af kontoret. Samme år ønskede Arne E. Foged at fratræde formandsposten, og nyvalgt blev Carl Johan Madsen.

Foto af typografforbundets lokalkontors indvielse i Stiftelsen den 9. oktober 1976. Fra venstre afdelingsformand Gunnar Storm Thomsen og til højre Stiftelsens formand Arne E. Foged.

For at gøre havestuen mere hyggeligt at opholde sig i, foruden en skøn udsigt til sø og slot, så indkøbte fagforeningen i 1977 malerier for kr. 5.000 hos Sydjydsk Kunsthandel i Mazantigade.

I 1981 fejrede foreningen Typografernes Stiftelse sin 50 årige beståen med en reception i lokalerne i Søgade. Blandt mange gaver overrakte socialudvalgsformand Alex Jentsch (selv typograf) en kommunal check på kr. 500, og fra lokalafdelingen var gaven et vægur til havestuen, "så også Stiftelsen kunne følge med tiden", som afdelingsformand Gunnar Storm Thomsen udtrykte det. Og så gav bryggeriet Slotsmøllen øl og vand. I 1982 ønskede Carl Johan Madsen sig afløst på formandsposten, og Kurt Vinther tog over.

I 1983 blev der i et kælderlokale indrettet et mindre grafisk museum, hvor fagets tidligere og nuværende medlemmer på udstyr modtaget fra flere bogtrykkerier og fra Teknisk Skole kunne udøve sortekunsten. Man-

ge mesterskaber i stabling af blysats er i tidens løb afviklet i lokalet.

I 1985 måtte bestyrelsen konstatere, at beskatning af huslejetilskuddet til ældre medlemmer udhulede værdien, og i stedet blev det vedtaget at uddele gavechecks og gøre dette ved en årlig julesammenkomst i Stiftelsens havestue. 28 ældre medlemmer og efterladte fik gavecheck overrakt, og bestyrelsen informerede skattemyndighederne om ændringen.

I 1993 ophørte Dansk Typograf-Forbund som selvstændigt forbund og blev sammenlagt med Litograf-forbundet og Bogbinder- og Kartonnagearbejderne i Grafisk Forbund. Lokalt betød det, at der var brug for mere plads til fagforeningsarbejdet. Kommunens boligudvalg blev ansøgt om nedlæggelse af lejligheden i kælderen, og efter et mindre sværds slag kom godkendelsen i hus. Både kontorlokaler og havestue kunne dermed udvides. Hele udgiften på kr. 218.353 blev betalt af Grafisk Forbund. Ved samme lejlighed blev en omfattende brandsikring af ejendommen og istandsættelse af lejligheder gennemført.

Kolding Folkeblads tekniske personale havde i mange år haft en låne- og hjælpekasse. Den blev overdraget til Stiftelsens kontingentkasse med en formue på 100.000 kr. Af renterne var der hvert år båndlagt et beløb til fratrådte ældre medlemmer. Denne forpligtelse blev indlagt som betingelse for overtagelsen.

I 1998 meddelte kommunen, at Stiftelsens vedtægter skulle ajourføres i forhold til gældende lov for almene boliger. Det betød bl.a., at beboerne skulle have flertallet i bestyrelsen. Hidtil havde der ikke været bebo-

ere i bestyrelsen, men alle beslutninger var gennem årene forelagt for beboerne inden gennemførelse. På en ekstraordinær generalforsamling 18. februar 1999 i boligorganisationen blev bestyrelsen valgt efter de nye godkendte vedtægter. Af bestyrelsens fem medlemmer var de tre beboere. Desuden var den hidtidige kontingentkasse omdannet til en støtteforening, og formanden herfra havde efter boligforeningens vedtægter en plads i bestyrelsen. Denne plads havde Kurt Vinther, der også blev valgt som formand for boligforeningen. Den sidste bestyrelsesplads blev efter generalforsamlingsbeslutning tildelt et byrådsmedlem. Byrådet udpegede socialdemokraten og typografen Gunnar Storm Thomsen med partifællen Bent Ginnerskov Jensen som stedfortræder.

Da Grafisk Forbunds medlemmer blev besluttet optaget i HK Danmark og SID fra 1. april 2000, betød det nedlæggelse af den lokale afdeling af Grafisk Forbund. Kontorlokalerne i ejendommen blev derfor opsagt. Der blev i stedet indgået en lejeaftale med LO Kolding (tidligere Arbejdernes Fællesorganisation) om leje af lokalerne fra 1. maj 2000. Det var især den ansatte socialrådgiver, der benyttede lokalerne, når hun mødte medlemmer med behov for rådgivning.

En særlig begivenhed fra 2001 skal nævnes. De ældste fagforeningsbannere var tidligere overdraget til Museet på Koldinghus, og nu ville bestyrelsen også aflevere de sidste to sorte bannere fra 1931 og 1941 samt den røde typograf-fane, som havde været benyttet siden 1986 og Grafisk Forbunds fane fra 1994. De havde været forsvarligt opbevaret i et faneskab i Stiftelsen.

Ved en højtidelighed i havestuen 13. no-

vember 2001 blev der, i overværelse af mange kolleger, holdt taler om fanernes historie. Derefter var der en procession gennem byen til slottet med overdragelse af fanerne til museumsdirektør Poul Dedenroth-Schou. Han takkede for gaven og udtrykte håb om, at fanerne kunne ses på et forhåbentlig kommende lokalhistorisk museum. Det blev ved den lejlighed aftalt, at fanerne kunne "lånes" ved særlige begivenheder. Dermed blev der sat et flot punktum for typografernes 125-årige historie i Kolding.

Bannere og faner bæres ind på Koldinghus.

Typografernes Stiftelse set fra Søgade, 2005.

Advokat Poul Møller, som gennem mange år havde administreret Typografernes Stiftelse, udtrådte på grund af alder af advokatfirmaet Møller og Baruah i 2003. Det fik Stiftelsens bestyrelse til at overveje en ny administrator, og fra 2004 blev der indgået aftale med Arbejdernes Andelsboligforening.

LO Kolding opsagde sit lejemål til fratrædelse ved udgangen af 2004 begrundet i soci- alrådgiverens fratrædelse. LO Kolding flyt- tede til et mindre kontorlokale hos HK Kol- ding på Ndr. Ringvej 51. Efter en lejepause på et halvt år kunne et datafirma flytte i kon- torlokalerne fra 1. maj 2004.

Den meget dynamiske formand for både Stiftelsen og støtteforeningen, Kurt Vinther, afgik efter en sygeperiode ved døden 8. janu- ar 2005, og på generalforsamlingen 12. maj 2005 blev Poul-Erik Kristensen valgt som ny formand. Generalforsamlingen besluttede at lade boligorganisationen søge optagelse i en afdeling af Arbejdernes Andelsboligforening fra 1. januar 2006. Denne beslutning blev truffet på baggrund af et vigende medlemstal

i foreningen og mindre medlemsinteresse for at udføre bestyrelsesarbejdet. Man vedtog at bevare støtteforeningen.

Det skal her nævnes, at der kun har væ- ret fem kasserere i hele foreningens beståen. Hans Jensen fungerede i de første år, inden fagforeningens kasserer Jørgen Andersen tog over. Han blev først i 1958 afløst af Hans Kramer, som virkede frem til 1979, hvor Knud Erik Pedersen blev ny kasserer. Den post afleverede han til Erik W. Nielsen i 2003.

Med beslutningens gennemførelse afslut- tes en periode i Typografernes Stiftelse på 75 år heraf mere end 50 år med forvaltning af ejendommen i Søgade. Der blev udtrykt de bedste ønsker for dens fortsatte beståen efter overgangen til Arbejdernes Andelsboligfor- ening.

Nedskrevet af Gunnar Storm Thomsen hjul- pet på vej af protokoller og samtaler med ældre medlemmer samt hjælpsomhed fra stadsarkivets personale.

Typografernes Stiftelse set fra haven, 2005.